

Τάσος Ανθουλιάς

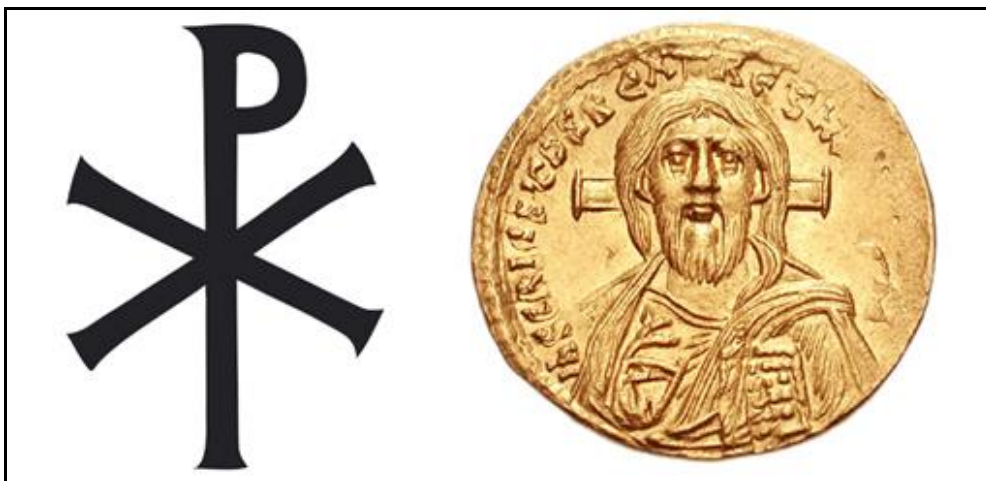
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Από την αρχή μέχρι το 1453 μ.Χ.

Μια προσπάθεια να παρουσιαστεί η ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με πολύ απλά κείμενα και χαρακτηριστικές εικόνες ώστε να γίνει αντιληπτή η εξέλιξη της πραγματικότητας και ο εντοπισμός βασικών στοιχείων και αλλαγών.

ΧΕΛΙΔΟΝΙ 2023

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ή Βυζάντιο ήταν η συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στις ανατολικές επαρχίες της κατά την Ύστερη Αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα, όταν πρωτεύουσά της ήταν η Κωνσταντινούπολη. Επέζησε από τον κατακερματισμό και την πτώση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας τον 5ο αιώνα μ.Χ. και συνέχισε να υπάρχει για περισσότερα από 1.000 χρόνια μέχρι την πτώση της Κωνσταντινούπολης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1453. Κατά το μεγαλύτερο μέρος της ύπαρξής της η αυτοκρατορία παρέμεινε η πιο ισχυρή οικονομική, πολιτιστική και στρατιωτική δύναμη στην Ευρώπη.

Κατά τον 3ο αιώνα μ.Χ., τρεις κρίσεις απείλησαν τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία: εξωτερικές εισβολές, εσωτερικοί εμφύλιοι πόλεμοι και μια οικονομία γεμάτη αδυναμίες και προβλήματα. Η πόλη της Ρώμης σταδιακά έγινε λιγότερο σημαντική ως διοικητικό κέντρο. Ο Αυτοκράτορας Διοκλητιανός για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα δημιούργησε το 293 μ.Χ. ένα νέο διοικητικό σύστημα, την τετταρχία, η οποία οδήγησε σταδιακά στον διαχωρισμό της αυτοκρατορίας σε τέσσερα τμήματα, κρατώντας εκείνος το Ανατολικό.

Μετά την παραίτηση του Διοκλητιανού το 305 η τετραρχία κατέρρευσε και μετά από συνεχείς συγκρούσεις των τεσσάρων τμημάτων το 324 έγινε Αυτοκράτορας ο Κωνσταντίνος Α΄ (ο Μέγας Κωνσταντίνος), ο οποίος ένωσε τα τέσσερα τμήματα και όρισε την κληρονομική διαδοχή των Αυτοκρατόρων. Μεταξύ του 324 και του 330 ο Κωνσταντίνος Α΄ μετέφερε την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας από τη Ρώμη στο Βυζάντιο, που έγινε αργότερα γνωστό ως Κωνσταντινούπολη (Η Πόλη του Κωνσταντίνου) και Νέα Ρώμη.

Στη διάρκεια των συγκρούσεων της τετραρχίας, το 313, ο Κωνσταντίνος εκδίδει το διάταγμα των Μεδιολάνων (στο σημερινό Μιλάνο), το οποίο θέσπιζε την ανεξιθρησκία. Με αυτό σταμάτησαν από τους υποστηρικτές του οι διωγμοί των χριστιανών και αναγνωρίστηκε ο χριστιανισμός ως θρησκεία. Και μάλιστα στην κρίσιμη μάχη που έδωσε ο Κωνσταντίνος στη Μαρδία (στη σημερινή Βουλγαρία) το 317 αγωνίστηκαν μαζί του οι χριστιανοί ακολουθώντας το πανό με την επιγραφή «Εν τούτω νίκα».

Το 337 ο Κωνσταντίνος ήταν πολύ άρρωστος και αισθανόταν πως θα πέθαινε. Κάλεσε τους επισκόπους και τους είπε για την ελπίδα του να βαπτιστεί στον ποταμό Ιορδάνη, όπου βαπτίστηκε ο Χριστός. Ζήτησε, όμως, το βάπτισμα αμέσως, υποσχόμενος να ζήσει μια πιο χριστιανική ζωή αν ξεπεράσει την ασθένειά του. Λίγο μετά πέθανε.

Στη φωτογραφία ο Άγιος Κωνσταντίνος, ψηφιδωτό στον Ναό της Αγίας Σοφίας.

Η μητέρα του Κωνσταντίνου, Ελένη, ήταν Ελληνίδα Μικρασιάτισσα, γνωστή ως η Αγία Ελένη. Τη θέση της στην Ιστορία η Ελένη την οφείλει στο ταξίδι της στην Παλαιστίνη και στις υπόλοιπες ανατολικές επαρχίες της Αυτοκρατορίας. Κατά τη διάρκεια της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου (το 325) πληροφορήθηκε για την κατάσταση που επικρατούσε στους Αγίους Τόπους και προς το τέλος του 326 αναχώρησε για την Ιερουσαλήμ με σκοπό να φέρει στο φως τα διάφορα μέρη, στα οποία έζησε και δίδαξε ο Χριστός.

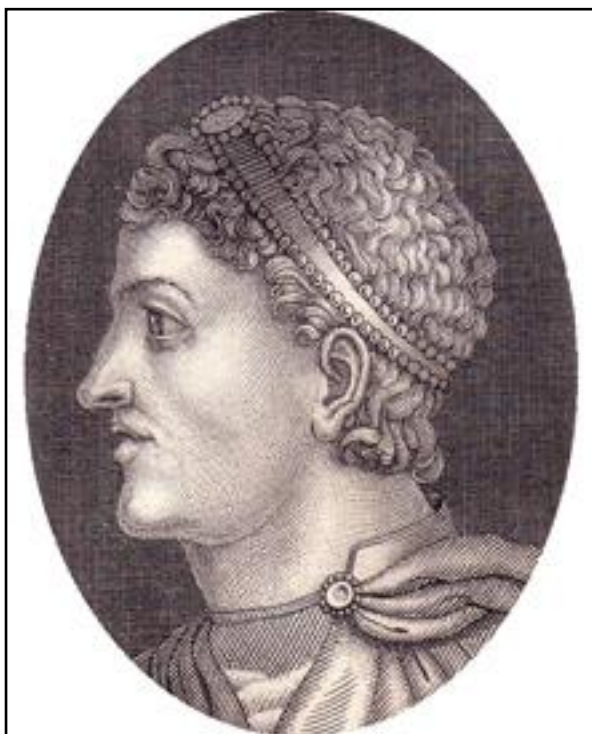

**Άγιος Κωνσταντίνος
και
Αγία Ελένη**

Η μεγάλη δόξα της Ελένης μεταξύ των χριστιανικών πληθυσμών οφείλεται στην εύρεση του Τιμίου Σταυρού. Οι ιστορικοί διατηρούν κάποιες επιφυλάξεις για το κατά πόσο η παράδοση αυτή αποτελεί ιστορικό γεγονός. Όπως και να έχει, τόσο η Ορθόδοξη Εκκλησία όσο και η Καθολική Εκκλησία έχουν δεχτεί τη σχετική παράδοση, η οποία ήδη από το δεύτερο μισό του 4ου αιώνα είχε εξαπλωθεί σε ολόκληρη την Αυτοκρατορία.

Συνολικά, στη διάρκεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας υπήρξαν 103 αυτοκράτορες. Ένας από τους επόμενους του Μεγάλου Κωνσταντίνου ήταν ο Ιουλιανός (361-363), που έμεινε στην ιστορία ως ο Παραβάτης λόγω της προσπάθειάς του να επαναφέρει την ειδωλολατρεία, με τη μορφή ενός διανοούμενου πολυθεϊσμού. Η απόπειρά του αυτή, όμως, δεν είχε επιτυχία, όπως και οι στρατιωτικές του επιχειρήσεις. Σκοτώθηκε σε μια απόπειρα εισβολής στην Περσία.

Ο Θεοδοσίος Α΄ (379-395) ονομάστηκε αργότερα Μέγας. Περισσότερο με τη διπλωματία και λιγότερο με πολεμικές επιχειρήσεις κατάφερε να συμφωνήσει ειρήνη με τους Γότθους. Ο ίδιος ήταν αυστηρά ορθόδοξος και επέβαλε περιορισμούς στους ειδωλολάτρες και στους αιρετικούς. Με τη Β΄ Οικουμενική Σύνοδο, που συγκλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, καθορίστηκαν τα δογματικά όρια του Χριστιανισμού με το Σύμβολο της Πίστεως.

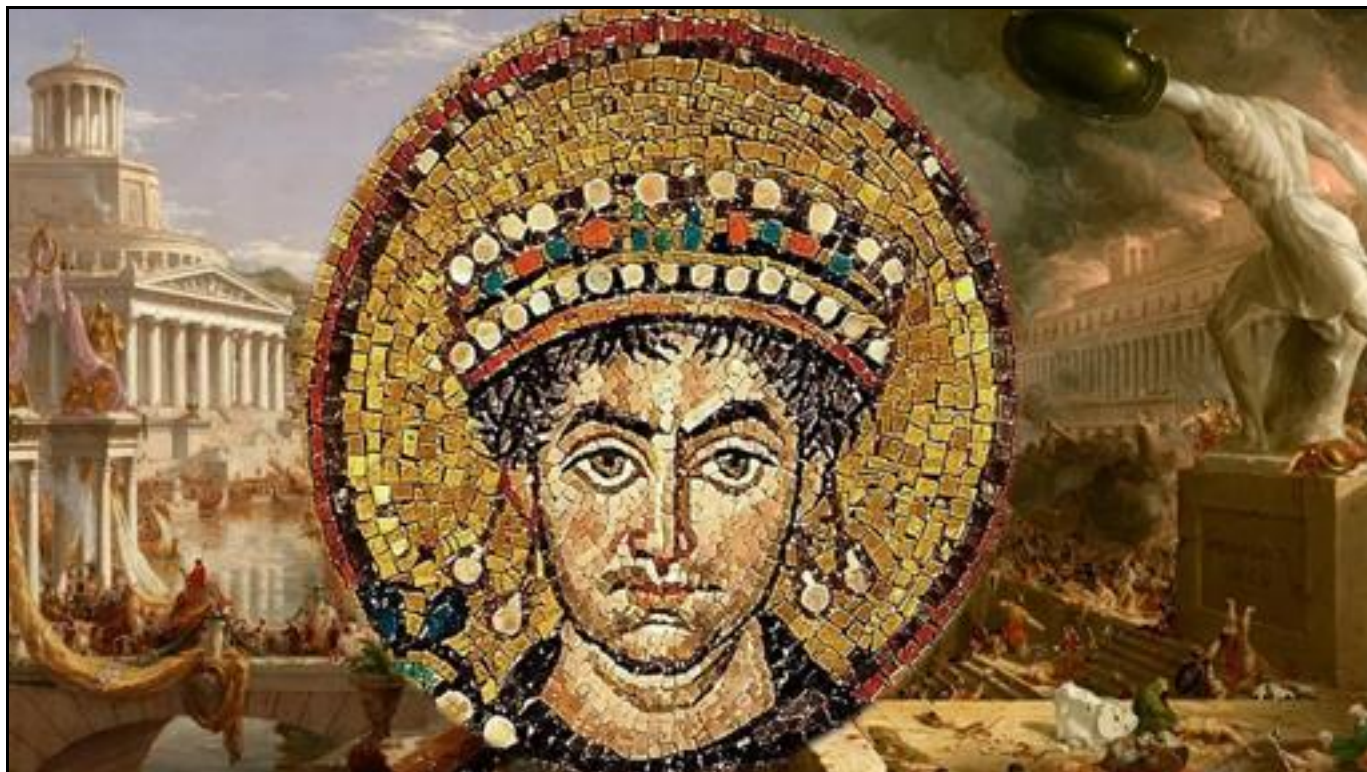
Με τον Θεοδόσιο Β΄ (408-450) η Κωνσταντινούπολη μεγάλωσε σε πλούτο και έκταση, τόσο που το 413 κτίστηκαν νέα τείχη από την Προποντίδα ως τον Κεράτιο, τα οποία περιέλαβαν και τις νέες συνοικίες, ενώ το 439 κτίστηκαν και θαλάσσια τείχη. Οι διαταγές των έπαρχων άρχισαν να εκδίδονται πλέον στα Ελληνικά και όχι στα Λατινικά. Το 425 ο Θεοδόσιος Β΄ ίδρυσε το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης.

Ο Λέων Α΄ (457-474) θέλοντας να εξασφαλιστεί απέναντι στην παντοδυναμία των μισθοφόρων στρατιωτικών, αποφάσισε να οργανώσει στρατό από αυτόχθονες δυνάμεις. Η πρώτη αυτή απόπειρα δημιουργίας ιθαγενούς στρατεύματος με την πάροδο του χρόνου οδήγησε στη δημιουργία αξιόλογου εθνικού στρατού και συντέλεσε στο να μην καταλυθεί το ανατολικό κράτος, όπως συνέβη στο δυτικό, από τις βαρβαρικές φυλές που είχαν διεισδύσει και τελικά επικρατήσει μέσα σε αυτό.

Ο Ιουστινιανός Α΄, γνωστός ως Ιουστινιανός ο Μέγας ήταν Βυζαντινός Αυτοκράτορας από το 527 ως τον θάνατό του το 565. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του ο Ιουστινιανός προσπάθησε να αναβιώσει το μεγαλείο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και να επανακτήσει τα χαμένα δυτικά εδάφη της αυτοκρατορίας. Η κυριαρχία του Ιουστινιανού αποτελεί μια ξεχωριστή εποχή στην ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Η Θεοδώρα (500-548) ήταν η σύζυγος του Ιουστινιανού. Φέρεται ως μία από τις διασημότερες γυναίκες στην παγκόσμια ιστορία και η διασημότερη αυτοκράτειρα του Βυζαντίου. Η Θεοδώρα στάθηκε πολύτιμη σύντροφος στο πλευρό του Ιουστινιανού.

1Οι αρματοδρομίες ήταν μια δημοφιλής διασκέδαση για τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα από τα Ρωμαϊκά χρόνια. Οι οπαδικές οργανώσεις είχαν μεταφερθεί και επιβιώσει στο Βυζάντιο από την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου που είχε κατασκευάσει και τον μεγαλοπρεπή Ιππόδρομο. Υπήρχαν τέσσερις κύριοι σύνδεσμοι φιλάθλων (που περιλάμβαναν και σύγχρονους χούλιγκανς), καθορισμένοι ανάλογα με το χρώμα της στολής της αγαπημένης τους αγωνιστικής ομάδας. Αυτοί ήταν οι Βένετοι (Γαλάζιοι), οι Ρούσσοι (Κόκκινοι), οι Πράσινοι και οι Λευκοί, αν και σταδιακά η περισσότερη επιρροή και πολιτική δύναμη είχε συγκεντρωθεί στους Βένετους και στους Πράσινους.

Το 531 ένας Βένετος και ένας Πράσινος συλλαμβάνονται με την κατηγορία της δολοφονίας και καταδικάζονται σε θάνατο δι' απαγχονισμού. Ο Ιουστινιανός μετατρέπει τη θανατική ποινή σε φυλάκιση, ενδεχομένως σαν απόπειρα να κερδίσει την εύνοια του λαού. Οι Πράσινοι και οι Βένετοι όμως δεν ικανοποιούνται, αντίθετα ζητούν την πλήρη απαλλαγή των κατηγορουμένων. Ο αυτοκράτορας, όμως, τους αγνοεί.

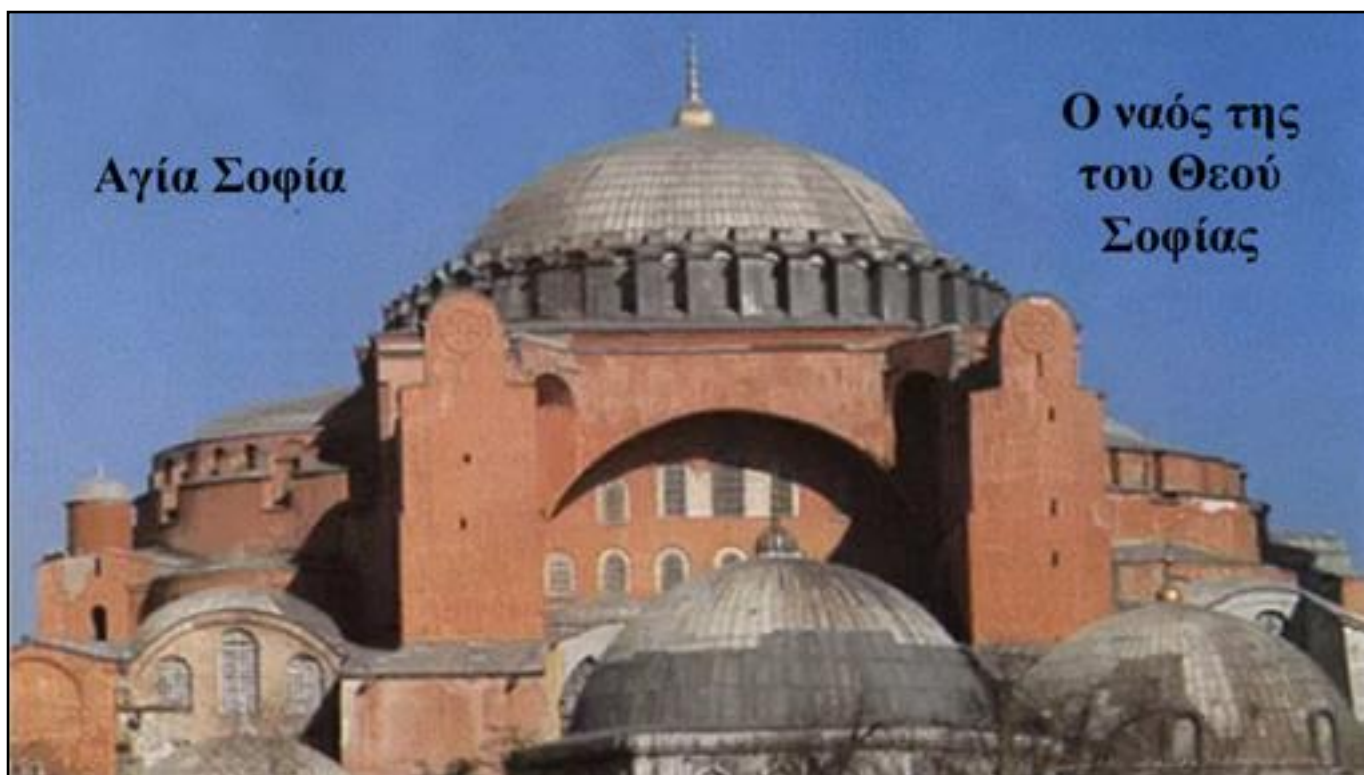
Στις 11 Ιανουαρίου του 532 οι οπαδοί τελικά ξεσηκώνονται και προκαλούν ταραχές. Η ιαχή «Νίκα», η οποία είναι το σύνθημα που φώναζαν στον Ιππόδρομο για να εμπυχώσουν τους αρματοδρόμους, δονεί την ατμόσφαιρα. Το πλήθος των εξεγερμένων όλο και μεγαλώνει. Ο όχλος πολιορκεί το παλάτι και ταυτόχρονα πυρπολεί κτίρια και προκαλεί καταστροφές. Κάποιοι από τους συγκλητικούς είδαν τη στάση σαν ευκαιρία να ανατρέψουν τον Ιουστινιανό. Αφού συγκεντρώθηκαν στον Ιππόδρομο και σε συνεννόηση με τους συμμάχους τους στη Σύγκλητο, ανέβασαν στον θρόνο τον Υπάτιο, ανακηρύσσοντάς τον νέο αυτοκράτορα.

Βλέποντας την κατάσταση ο Ιουστινιανός σκέφτεται να εγκαταλείψει την Κωνσταντινούπολη. Η αυτοκρατορική σύζυγος, η δυναμική και αποφασιστική Θεοδώρα, γρήγορα τον μεταπείθει και οι στρατηγοί Βελισάριος και Μούνδος αναλαμβάνουν δράση. Εγκλωβίζουν τους επαναστάτες στον Ιππόδρομο και τους σφάζουν. Η καταστολή της «Στάσης του Νίκα» στις 18 Ιανουαρίου του 532 άφησε πίσω της 30.000 νεκρούς και μεγάλες καταστροφές της πόλης.

Η καταστροφή του ναού της Αγίας Σοφίας κατά τις ταραχές της στάσης του Νίκα αποτέλεσε την πρόκληση για την ανάθεση από τον Ιουστινιανό της κατασκευής ενός νέου μεγαλοπρεπούς ναού. Οι εργασίες κατασκευής του νέου ναού ολοκληρώνονται το 537, με τη χρησιμοποίηση πολύχρωμων μαρμάρων από την Ελλάδα και ψηφιδωτών από διάφορα μέρη της αυτοκρατορίας. Ο νέος Ναός της Αγίας του Θεού Σοφίας αποτελεί ορόσημο στην παγκόσμια ιστορία της αρχιτεκτονικής, με μέγεθος και μεγαλοπρέπεια που ως τις μέρες μας συγκινούν και προκαλούν δέος.

Μετά τη Στάση του Νίκα, ο Αυτοκράτορας καταπιάνεται με έναν από τους βασικούς του στόχους, των δυτικών επαρχιών. Με τον στρατηγό Βελισάριο κατακτά την Καρχηδόνα το 533 που την είχαν καταλάβει οι Βάνδαλοι. Το 549 διώχνει τους Γότθους και καταλαμβάνει την Ιταλική χερσόνησο. Συνέχεια είχε η κατάληψη της νότιας Ισπανίας. Και το 562 υπεγράφη συνθήκη ειρήνης 50 χρόνων με τους Πέρσες. Την περίοδο αυτή η Βυζαντινή αυτοκρατορία είχε τη μεγαλύτερη έκταση στην ιστορία της.

Εξαιτίας της τεράστιας ζήτησης που είχε το μετάξι ο Ιουστινιανός το 544 έστειλε στην Κίνα δύο μοναχούς, ειδικά για το μετάξι, το οποίο το χρησιμοποιούσε η εκκλησία και οι ευγενείς και ήταν πανάκριβο. Οι Βυζαντινοί μοναχοί πήγαν στην Κίνα και κατά τη διάρκεια των περιηγήσεών τους παρακολούθησαν όλη τη διαδικασία εκτροφής του μεταξοσκώληκα και παραγωγής του μεταξιού και φεύγοντας έκρυψαν μέσα στα κούφια μπαστούνια τους αρκετό μεταξόσπορο που μετέφεραν στην Κωνσταντινούπολη.

Τα πρώτα χρόνια η βυζαντινή αυλή κρατούσε μυστικό τον τρόπο παραγωγής του μεταξιού από τον υπόλοιπο λαό, που πίστευε ότι το μετάξι προερχόταν από κάποια φυτική ουσία. Αργότερα όμως η τεχνική ξέφυγε από τα ανάκτορα και η μεταξουργία αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό σε όλη την Ελλάδα και ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο, που ονομάστηκε από τότε Μοριάς, εξαιτίας της καλλιέργειας της μουριάς. Και η Βυζαντινή αυτοκρατορία ήταν ο μοναδικός εξαγωγέας του μεταξιού σε όλη την Ευρώπη για περίπου 3 αιώνες.

Μετά τον θάνατο του Ιουστινιανού δημιουργήθηκαν πολλά προβλήματα και από εσωτερικές διενέξεις και συγκρούσεις και από εξωτερικές επιθέσεις. Η Βυζαντινή αυτοκρατορία έχασε πολλές περιοχές. Ο Ηράκλειος (610-641) ξεκινά αμέσως την προετοιμασία του κράτους για την αντιμετώπιση των εχθρών του και στη συνέχεια σημειώνει αρκετές στρατιωτικές επιτυχίες εναντίον των Περσών, των βασικών εχθρών από την Ανατολή.

Ο Ηράκλειος οργανώνει διοικητικά το κράτος, προσπαθεί να καταπολεμήσει τις αποκλίσεις από το επίσημο χριστιανικό δόγμα των Οικουμενικών Συνόδων και ορίζει ως επίσημη γλώσσα του κράτους την ελληνική. Αλλά τότε κάνει την

εμφάνισή του το Ισλάμ αντικαθιστώντας τον περσικό κίνδυνο. Η Παλαιστίνη πέφτει στα χέρια των μουσουλμάνων το 633, ενώ η Βόρεια Αφρική, η Ιβηρική Χερσόνησος, η Συρία και η Αντιόχεια θα συμπληρώσουν τις κτήσεις τους μέσα σε λιγότερο από έναν αιώνα. Ο Ηράκλειος παρακολουθεί συντετριμμένος την πτώση των επαρχιών, για την απελευθέρωση των οποίων αφιέρωσε όλη του τη ζωή. Η ψυχική του υγεία θα διαταραχθεί και θα πεθάνει το 641.

Οι Άραβες έστελναν συχνά ομάδες επιδρομών βαθιά στη Μικρά Ασία και το 674–678 πολιορκήσαν την ίδια την Κωνσταντινούπολη. Ο αραβικός στόλος τελικά αποκρούστηκε με το υγρόν πυρ και υπογράφηκε τριακονταετής ανακωχή μεταξύ της Αυτοκρατορίας και του Χαλιφάτου των Ουμαγιάδων. Το υγρόν πυρ ήταν ένα εμπρηστικό όπλο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που εφευρέθηκε τον 7ο αιώνα από τον Καλλίνικο. Εκτοξευόμενο από καταπέλτες, αλλά κυρίως από πεπιεσμένους σίφωνες, το υγρόν πυρ είχε την ιδιότητα να μη σβήνει στο νερό. Ως εκ τούτου έπαιξε σημαντικό ρόλο σε αρκετές ναυτικές συμπλοκές με τους Άραβες και τους Ρως. Περιβαλλόταν με άκρα μυστικότητα, με αποτέλεσμα να αγνοούμε σήμερα την ακριβή σύστασή του.

Μετά από μία περίοδο κρίσης και αναρχίας αναλαμβάνει Αυτοκράτορας ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος (717-741), ο οποίος έθεσε τέλος σε μια περίοδο μεγάλης αστάθειας στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, που χαρακτηρίστηκε από την ταχεία διαδοχή αρκετών Αυτοκρατόρων στο θρόνο. Επίσης, υπερασπίστηκε με επιτυχία την Αυτοκρατορία ενάντια στις εισβολές των Αράβων. Το 740 ο Λέων εξέδωσε την Εκλογή των νόμων. Ήταν η πρώτη κωδικοποίηση που διατυπώθηκε στα ελληνικά αντί των λατινικών που χρησιμοποιούνταν ως τότε, ώστε να καταστεί ευκολότερα κατανοητή από τα μη-προνομιούχα στρώματα. Κατάργησε την παλλακεία και προστάτευσε τον θεσμό του γάμου θεσπίζοντας αποκλειστικούς λόγους διαζυγίου, έδωσε περιουσιακή ισοτιμία στη γυναίκα και ίσα δικαιώματα επί των τέκνων, και προστάτευσε τα ορφανά. Επέτρεψε ρητά για πρώτη φορά τον μεταξύ ορθόδοξων και αιρετικών γάμο, τον οποίο οι εκκλησιαστικοί

νόμοι μέχρι τότε απαγόρευαν. Η θανατική ποινή για τα περισσότερα αδικήματα καταργήθηκε και αντ' αυτής εισήχθη η ποινή του ακρωτηριασμού, η εξορία και οι χρηματικές ποινές. Και τέλος καταργήθηκε η διάκριση των τάξεων στην απονομή της δικαιοσύνης.

Ο όρος Εικονομαχία αναφέρεται στη θεολογική και πολιτική διαμάχη που ξέσπασε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία κατά το μεγαλύτερο μέρος του 8ου και το πρώτο μισό του 9ου αιώνα, αναφορικά με τη λατρεία των χριστιανικών εικόνων. Οι λατρευτικές υπερβολές των πιστών με δεισιδαιμονίες που πήγαζαν από την πίστη στη θαυματουργό δύναμη των εικόνων και άλλων αντικειμένων, καθώς και η μεγάλη επιρροή της Εκκλησίας και ιδιαίτερα των μοναχών (με τα μοναστήρια, στα οποία συνέρρεαν χιλιάδες νέοι, να έχουν αποκτήσει, από δωρεές και κληροδοτήματα, τεράστιο και αφορολόγητο πλούτο), οδήγησαν το 726 τον αυτοκράτορα Λέοντα Γ' στην έκδοση διατάγματος με το οποίο αποδοκιμαζόταν η προσκύνηση των εικόνων ως ψευδολατρεία. Και στη συνέχεια οι εικόνες απαγορεύτηκαν.

Το τέλος της Εικονομαχίας επήλθε το 842, μετά τον θάνατο του Αυτοκράτορα Θεοφίλου, με ενέργειες της χήρας του Θεοδώρας, που ασκούσε την εξουσία επ' ονόματι του ανήλικου γιου της. Το κύρος της Έβδομης Οικουμενικής Συνόδου της Νίκαιας ανορθώθηκε, οι εικόνες αναστηλώθηκαν, τα καταργηθέντα μοναστήρια ανασυστάθηκαν και τα εκκλησιαστικά και μοναστηριακά κτήματα αποδόθηκαν στις εκκλησίες και στις μονές. Το τέλος της Εικονομαχίας σήμανε και το τέλος των οικονομικών και νομοθετικών μεταρρυθμίσεων που είχαν επιβληθεί από τους μέχρι τότε Αυτοκράτορες και οι οποίες κρίνεται ότι υπήρξαν ιδιαίτερα εποικοδομητικές.

Από το 867 αρχίζει η λεγόμενη Μακεδονική δυναστεία με Αυτοκράτορα τον Βασίλειο Α' (867-886) τον Μακεδόνα. Στη διάρκεια αυτής της δυναστείας έγιναν πόλεμοι εναντίον των Μουσουλμάνων και των Βουλγάρων. Μεταξύ 800 και 1000 η αυτοκρατορία ανέπτυξε μια μικτή σχέση με το νέο κράτος της Ρωσίας του Κιέβου που εμφανίστηκε στα βόρεια

της Μαύρης Θάλασσας. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία έγινε γρήγορα ο κύριος εμπορικός και πολιτιστικός εταίρος του Κιέβου. Μετά τον εκχριστιανισμό του, ο Ρώσος Βλαδίμηρος ο Μέγας προσέλαβε πολλούς αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες για να εργαστούν σε πολλούς καθεδρικούς ναούς και εκκλησίες γύρω από τη Ρωσία, επεκτείνοντας τη βυζαντινή επιρροή ακόμη περισσότερο.

Το βάπτισμα του Μέγα Βλαδίμηρου.

Ο 11ος αιώνας ήταν επίσης σημαντικός για τα θρησκευτικά θέματα. Το 1054 οι σχέσεις των Ελλήνων και των σλαβόφωνων ανατολικών χωρών απέναντι στους λατινόφωνους των δυτικών χριστιανικών παραδόσεων έφτασαν σε τελική κρίση. Αν και το σχίσμα προκλήθηκε από δογματικές διαμάχες, οι διαμάχες για τη διοίκηση και τα πολιτικά ζητήματα είχαν σιγοβράσει για αιώνες. Ο επίσημος διαχωρισμός της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και της Δυτικής Καθολικής Εκκλησίας θα είχε ευρείες συνέπειες για το μέλλον της Ευρώπης και του Χριστιανισμού.

Από το 1087 ως το 1185 κυβέρνησε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία η δυναστεία των Κομνηνών. Τα μέσα του 11ου αιώνα ήταν για την αυτοκρατορία περίοδος παρακμής. Ακολούθησε μία εποχή αναγέννησης για να έρθει και πάλι η πτώση, με αποκορύφωμα την άλωση της Κωνσταντινούπολης κατά τη διάρκεια της Δ' Σταυροφορίας, 20 χρόνια από το θάνατο του τελευταίου Κομνηνού. Το τέλος αυτής της περιόδου βρήκε πολλά εδάφη του κράτους να ελέγχονται από τοπικούς άρχοντες, αντικαθιστώντας την κεντρική διοίκηση.

Η Δ' Σταυροφορία (1201-1204) είχε σκοπό και στόχο την κατάληψη της Ιερουσαλήμ μέσω μιας εισβολής στην Αίγυπτο και στην Αλεξάνδρεια, αλλά οι Σταυροφόροι κατέλαβαν τελικά την Κωνσταντινούπολη, καταλύοντας τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και ιδρύοντας τη Λατινική Αυτοκρατορία – γνωστή ως Φραγκοκρατία. Μετά τη λεηλασία της πόλης, τα περισσότερα εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μοιράστηκαν μεταξύ των Σταυροφόρων.

Οι Σταυροφόροι λεηλάτησαν, τρομοκράτησαν και βανδάλισαν την Κωνσταντινούπολη για τρεις ημέρες, κατά τη διάρκεια των οποίων κλάπηκαν ή καταστράφηκαν πολλά αρχαία και μεσαιωνικά ρωμαϊκά και ελληνικά έργα. Τα περίφημα χάλκινα άλογα του Ιπποδρόμου στάλθηκαν για να διακοσμήσουν την πρόσοψη της Βασιλικής του Αγίου Μάρκου στη Βενετία, όπου παραμένουν ως σήμερα. Εκτός από τις κλοπές, έργα ανυπολόγιστης καλλιτεχνικής αξίας καταστράφηκαν μόνο και μόνο λόγω της υλικής τους αξίας. Ένα από τα πολύτιμα έργα που καταστράφηκαν ήταν ένα μεγάλο χάλκινο άγαλμα του Ηρακλή. Όπως και πολλά άλλα μπρούτζινα ανεκτίμητα έργα τέχνης, το άγαλμα λειώθηκε για το υλικό του. Χιλιάδες άμαχοι δολοφονήθηκαν εν ψυχρώ. Γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων και μοναχών, βιάστηκαν από τον στρατό των Σταυροφόρων, ο οποίος επίσης λεηλάτησε εκκλησίες, ανδρικά και γυναικεία μοναστήρια. Ακόμη και οι άγιες τράπεζες των εκκλησιών θρυμματίστηκαν και σπάσανε σε κομμάτια για να πάρουν οι πολεμιστές τον χρυσό και το μάρμαρό τους.

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης κάποιοι Βυζαντινοί αριστοκράτες ίδρυσαν μια σειρά από μικρά ανεξάρτητα κράτη, μεταξύ των οποίων την Αυτοκρατορία της Νίκαιας, η οποία και ανακατέλαβε τελικά την Κωνσταντινούπολη το 1261, ανακηρύσσοντας την αποκατάσταση της Αυτοκρατορίας και τον Μιχαήλ όγδοο Παλαιολόγο νέο Αυτοκράτορα. Ωστόσο, η αποκατασταθείσα Αυτοκρατορία δεν κατόρθωσε ποτέ να ανακτήσει την παλαιότερη εδαφική ή οικονομική της ισχύ.

Ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος ήταν ο ιδρυτής της δυναστείας των Παλαιολόγων που κυβέρνησαν το Βυζάντιο ως την πτώση του το 1453. Με μια σειρά διπλωματικών ενεργειών και χρηματοδοτήσεων κατόρθωσε να εμποδίσει τα φιλόδοξα σχέδια του βασιλιά Καρόλου της Νότιας Ιταλίας για νέα προσπάθεια κατάληψης της Κωνσταντινούπολης, βοηθώντας τη Σικελία να επαναστατήσει εναντίον του Καρόλου – μια επανάσταση που ονομάστηκε «Σικελικός Εσπερινός».

Οι Βυζαντινοί εμφύλιοι πόλεμοι του 14ου αιώνα κατέστρεψαν εντελώς τη δύναμη που είχε απομείνει στην Αυτοκρατορία. Η κατάληψη της Καλλίπολης στη θάλασσα του Μαρμαρά από τους Οθωμανούς έγινε το 1354. Η έξοδος στο Αιγαίο επέτρεπε στους Οθωμανούς να καταλάβουν τις νότιες περιοχές των Βαλκανίων.

Στις αρχές του 14ου αιώνα, το Βυζάντιο είχε χάσει τη Μικρά Ασία, στα μέσα του ίδιου αιώνα περιορίστηκε στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη και στις αρχές του 15ου αιώνα στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης και σε κάποιες κτήσεις στα νησιά του Αιγαίου και στο λεγόμενο Δεσποτάτο του Μυστρά.

Μυστράς

Ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος ήταν ο τελευταίος Βυζαντινός αυτοκράτορας, που στέφθηκε αυτοκράτορας στον Μυστρά το 1449 (και πήγε στην Κωνσταντινούπολη) ως τον θάνατό του που έπεσε μαχόμενος κατά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης (το 1453). Μετά τον θάνατό του, έγινε θρυλική μορφή της ελληνικής λαϊκής παράδοσης ως ο «Μαρμαρωμένος Βασιλιάς», που θα ξυπνήσει και θα ανακτήσει την Αυτοκρατορία και την Κωνσταντινούπολη από τους Οθωμανούς.

Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης υπήρξε το αποτέλεσμα της πολιορκίας της βυζαντινής πρωτεύουσας από τον οθωμανικό στρατό, με επικεφαλής τον σουλτάνο Μωάμεθ Β΄. Η πολιορκία διήρκεσε από τις 6 Απριλίου ως τις 29 Μαΐου 1453. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης, σήμανε και το τέλος της υπερχλιετούς Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Πολλές φορές η Άλωση της Κωνσταντινούπολης θεωρείται από τους ιστορικούς ως γεγονός που σηματοδοτεί το τέλος του Μεσαίωνα και την έναρξη της Αναγέννησης και της Εποχής των Ανακαλύψεων. Πολλοί μάλιστα συμφωνούν στο ότι η μαζική μετακίνηση πολλών Ελλήνων από την Κωνσταντινούπολη στην Ιταλία λόγω της Άλωσης έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του περιεχομένου και της φιλοσοφίας που ακολούθησαν τα πρόσωπα της Αναγέννησης.

